

О. В. Магута,
аспірант, Інститут економіки промисловості НАН України

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

О. Maguta,
postgraduate student, Institute of the Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine

ECONOMY OF KNOWLEDGE AS THE BASIS IN DEVELOPING POSTINDUSTRIAL SOCIETY

У статті розглянуто сутність та основні риси економіки знань у контексті створення базової основи для формування постіндустріального суспільства. Проаналізовано місце України серед інших країн в оцінці індексів знань, економіки знань, інновацій, інформаційної структури, інституціонального режиму економіки. Враховуючи, що Україна за даними звіту Всесвітнього банку за результатами 2012 року займає досить високе місце по індексу освіти, а по індексах інновацій та економіки знань — значно нижчі, визнано за необхідне на державному рівні приділити увагу активізації інноваційної діяльності, розширенню сфери та змістовного наповнення інформаційної інфраструктури, а також створення умов для кардинальної зміни інституціонального режиму економіки. Показано, що рівень освіти без створення сприятливого інституціонального середовища для імплементації знань у практичну діяльність, невзможливо самостійно визначати перспективи економіки знань та напрямів розбудови постіндустріального суспільства.

The article focuses on the subject matter and main features of economy of knowledge in the context of the formation of basic foundation for developing postindustrial society. The place of Ukraine among other countries in the evaluation of knowledge index, economy of knowledge, innovations, information structure, and institutional regime of economy have been analyzed. Considering the fact that Ukraine occupies rather high position in education index and much lower as of the innovation indexes and economy of knowledge, according to the World Bank data in 2012 the enhancement of innovation activity, expansion of sphere and subject matter context of information structure and creation of conditions for fundamental change of the institutional regime of economy at the domestic level must be considered. It has been shown, that such level of education cannot distinguish the prospects of economy of knowledge and the concepts of developing postindustrial society without the creation of positive institutional background for knowledge implementation.

Ключові слова: економіка знань, суспільство знань, освіта, інновації, інституціональний режим економіки, інформаційна інфраструктура.

Key words: economy of knowledge, knowledge society, education, innovations, institutional regime of economy, information infrastructure.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Країни, де знання та людський капітал визначені головними суспільними домінантами, потенційно можуть досягти значних успіхів у своєму розвитку. На початку ХХІ століття людство визнало, що лише на основі знання можна створити і розвивати інноваційну, конкурентоспроможну, сучасну економіку. У доповіді "Формування суспільства, заснованого на знаннях. Нові зав-

дання вищої школи" [18, с. 8], яка підготовлена Всесвітнім банком, відзначається, що: "...порівняльні переваги країн все менше і менше визначаються багатством природних ресурсів або дешевою робочою силою і все більше — технічними інноваціями та конкурентним застосуванням знань або тим і іншим у поєднанні...". Визначальним є те, що людина стає головним джерелом зростання багатства суспільства, її знання та інтелекту-

альний потенціал набувають значення головного фактора виробництва, економічного зростання та суспільного розвитку [13, с. 9].

Враховуючи, що діяльність людини усе більше ґрунтується на інтелекті та технологіях, а сфера виробництва засновується на взаємодії матеріально-речових факторів виробництва, праці та знань, на державному рівні необхідно створити відповідне інституціональне середовище для розвитку економіки знань. Як зазначають експерти [13, с. 9], сьогоднішні розумові начала, закладені в людині, досягли такого рівня розвитку, коли реальністю є "суспільство знань", "економіка знань", що уможливають реальне об'єднання не тільки наукових, але й культурних здобутків у гармонізованому співвідношенні з тим, щоб країна, яка їх створила й опанувала, здійснила прорив у майбутнє.

Кардинальний прорив потрібно зробити в напрямі розбудови постіндустріального суспільства, оскільки таке суспільство взмозі забезпечити якісно нові умови життя та діяльності особистості. Категорії "економіка знань" та "постіндустріальне суспільство" мають тісний зв'язок, оскільки досягнення в економіці знань створюють базову основу для розбудови постіндустріального суспільства. Тому дослідження зазначених аспектів є особливо актуальним.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика ролі знання в суспільстві ґрунтовно досліджувалася відомими закордонними теоретиками, такими як А. Маршал, Й. Шумпетер, П. Дракер, Е. Денісон, Е. Тоффлер, Д. Белл та ін.

Питання формування економіки знань, особливостей механізму відтворення знань та передумов виникнення знайшли своє відображення в працях відомих вчених: Л. Абалкіна, А. Алексєєва, В. Гейця, В. Семиноженка, Е. Лібанової, Б. Гершунського, В. Іноземцева, Р. Капелюшнікова, Г. Клейнера, Б. Кваснюка, Л. Федулової, О. Гапоненка, І. Ченцової, О. Старовойт. Проблеми реформування та інноваційного розвитку вищої освіти досліджуються у працях В. Андрущенко, А. Василюк, В. Гейця, М. Згуровського, С. Клепка, О. Козлової, В. Кременя, О. Листопад, Н. Ничкало, В. Новікова, О. Огієнка, П. Сауха, Є. Суліми, Л. Федулової та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел свідчить про те, що на даному етапі предметом дослідження мають стати сучасні механізми розбудови "економіки знань" та "постіндустріального суспільства" з позицій формування відповідного інституціонального середовища та створення умов для отримання професійних знань та освіти протягом всього життя, що дасть поштовх для активізації інноваційної діяльності та розвитку національної економіки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження взаємозв'язку категорій "економіка знань" та "постіндустріальне суспільство", а також аналіз місця України серед інших країн в оцінці показників "індекс знань", "економіка знань", "інно-

вації", "інформаційна інфраструктура", "інституціональний режим економіки".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття "економіка знань" почало формуватися в 60-ті роки ХХ століття. Вперше воно зустрічається в роботах американського дослідника Фріца Махлупа. Вчений використав цей термін по відношенню до певного сектору економіки, де знання мають вирішальне значення [10]. Однак широке застосування цей термін отримав наприкінці 90-х років ХХ століття. Його почали застосовувати для визначення типу економічної системи, де знання та рівень професійної освіти стають джерелом економічного зростання країни.

Слід підкреслити, що проблематика економіки знань ґрунтовно досліджується українськими вченими. Серед фундаментальних робіт варто відмітити: колективні монографії "Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці" [13], "Україна у вимірі економіки знань" [16], "Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір" [8], монографію О. Балакіревої "Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні" [4], монографію В. Гейця та В. Семиноженка "Інноваційні перспективи України" [3].

Так, у монографії "Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці" економіка знань розглядається як сучасний етап розвитку глобального світу в контексті модернізаційного проекту, який охоплює не лише економіку, а й все суспільство в цілому. На думку авторів, формування економіки знань не може відбуватися у відриві від суспільства знань. Тому тільки технологічний варіант економіки знань, що передбачає, в першу чергу, розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, приречений на невдачу, бо не забезпечує масової активності населення, його участі у процесах творчого перетворення [13, с. 12]. Суспільство, що не задіює такого роду процеси обмежує перспективи на майбутнє, тобто гальмує свій розвиток.

Автори монографії [13, с. 32] наполягають на тому, що специфіка економіки знань пов'язана, перш за все, із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що охопили більшість сфер людської діяльності, із включенням більшості людей у процес діяльності з формуванням і використанням нових знань на відміну від домінуючого раніше буденного знання, із масовим використанням можливостей культурного та духовного збагачення глобалізованого світу, що несе в собі можливість нагромадження та обміну новими знаннями як науково-технічного, так і гуманітарного змісту. Таким чином, українські вчені економіку знань уособлюють із ключовим фактором суспільного розвитку.

Російський вчений Г. Клейнер розглядає економіку знань як стан економіки певної країни, при якому знання стають повноцінним товаром, кожен новий товар містить у собі унікальні знання, оскільки знання стають одним з головних факторів виробництва.

Масштабно економіку знань трактує М. Ченцова, де економіка суспільства, заснована на знаннях, виступає як:

— постіндустріальна економіка — оскільки в ній має місце збільшення частки послуг та сфер діяльності, що надають послуги;

Таблиця 1. Визначення дефініції "економіка знань" у працях вчених

Автор/джерело	Зміст поняття «економіка знань»
Ф. Махлуп [10]	Економіка знань – сектор економіки, в якому відбувається виробництво, обробка і управління знаннями
П. Друкер [21]	Економіка знань – тип економіки, в якому знання відіграють вирішальну роль
В. Гець [13, с. 53]	Економіка знань (<i>знансвомістка економіка</i>) – це економіка, в якій джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, в результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею домінуючим фактором стають процеси накопичення і використання знань, внаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки
Б. Мільнер [15, с. 303]	Економіка знань – новий тип розвитку економіки, де знання відіграють вирішальну роль, а їхнє виробництво є джерелом зростання
В. Макаров [9, с. 450-462]	Економіка знань – це економіка, яка пов'язана з використанням знань, що були реалізовані (продані) або отримані в результаті певних витрат
О. Гапоненко [2, с.45]	Економіка знань – це економіка, що створює, розповсюджує і використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності
Н. Захаров [19, с. 20]	Економіка знань – ядро «нової економіки», що визначає перспективи і динаміку стійкого розвитку
Л. Теїн [7]	Економіка знань – економіка, заснована на виробництві, оновленні, циркуляції, розподілі і застосуванні знань
Л. Федулова [17, с. 52]	Економіка знань – економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності

Джерело: систематизовано автором на основі [2, 7, 9, 10, 13, 15, 17, 19, 21].

— інформаційна економіка — інформація, тобто знання та наука як фактор виробництва починають грати в економіці вирішальну роль;

— інноваційна економіка — знання дозволяють генерувати безперервний потік нововведень, що відповідає динамічно змінюваним потребам, а також формують ці потреби;

— глобальна мережева економіка — в економіці знань взаємодія між носіями знання опосередкована широкими мережевими зв'язками в глобальному масштабі.

У дисертаційному дослідженні О. Старовойт термін "економіка знань" уособлюється з таким типом економічної організації суспільства, коли знання відрізняються вирішальною роллю в системі суспільного виробництва, що базується на зростанні швидкості та інтенсивності інновацій, високому рівні розвитку інформаційно-комунікативних технологій [12]. У межах такої економіки знання створюються у вигляді наукової та високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, освіти [2].

Узагальнення визначень дефініції "економіка знань" вченими та дослідниками представлена в таблиці 1.

Розглянувши точки зору іноземних та вітчизняних дослідників стосовно розуміння терміну "економіка знань", можна зробити наступні висновки. Спочатку термін "економіка знань" застосовувався по відношенню до певного сектора економіки, до якого відносяться високотехнологічні та наукомісткі галузі, що виникають на основі використання результатів фундаментальних та прикладних наукових досліджень, створення інноваційної інфраструктури та застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Проте поступово "сектор знань" збільшувався, наукові дослідження і інновації стали все більше визначати загальне економічне зростання. Характерними ознаками економіки знань є домінування в структурі ВВП високотехнологічних галузей (інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних технологій, нанотехнологій, біотехнологій, безвідходних та екологічно чистих технологій у базових галузях промисловості тощо), а також сфери високоінтелектуальних послуг, яка вимагає інтенсивного використання знань

[16, с.17]. Тобто, під "економікою знань" або "економікою, що заснована на знаннях", стали розуміти певний тип економіки, в якому знання грають вирішальну роль. В цьому сенсі економіка знань є альтернативою аграрної, сировинної та індустріальної економіки [12, с. 26]. Таким чином, економіка знань пов'язано із більш високою організацією суспільного життя. Не випадково перші роботи, присвячені становленню економіки знань, з'явилися у середині ХХ століття у працях теоретиків постіндустріального суспільства.

Історично виділяють три етапи розвитку соціального прогресу: доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний [17, с. 45]. Перехід від одного типу суспільства до другого здійснюється еволюційним шляхом переходу через зняття існуючих суперечностей. Теорія постіндустріального суспільства полягає в тому що, "індустріальне суспільство засноване на машинній технології, а постіндустріальне суспільство формується під впливом інтелектуальних технологій. Якщо капітал та праця — головні структурні елементи індустріального соціуму, то інформація і знання — основа суспільства постіндустріального [17, с. 46]. Тому соціальні організації постіндустріального й індустріального секторів дуже відрізняються.

У науковий обіг термін "постіндустріалізм" був уведений на початку ХХ століття індійським філософом Ананда Кумарасвами, автором низки робіт з доіндустріального розвитку азіатських країн. Вчений співвідносив постіндустріальну епоху з відродженням традиційної виробничої логіки, яка за своєю суттю творча. Надалі термін використовувався теоретиком англійського ліберального соціалізму Артуром Пенті, який пропонував використати цей термін для роздумів про майбутнє у зв'язку з тим, "що індустріалізм приречено". Взагалі до другої половини ХХ століття термін "постіндустріалізм" використовувався як протиставлення індустріальному суспільству. А у 1959 році професор Гарвардського університету Деніел Белл [6, с. 13], використав поняття "постіндустріальне суспільство" у зовсім інакшому розумінні. Він наголосив, що в суспільстві основною продуктивною силою стане наука, а її потенціал вимірюватиметься масштабами інформації і знань, якими воно володіє.

Д. Беллом дано одне з найбільш розгорнутих значень постіндустріального суспільства [6, с. 16]: "... постіндустріальне суспільство — це суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважно виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, у якому запровадження нововведень все більшою мірою залежить від досягнень теоретичного знання. Постіндустріальне суспільство передбачає виникнення інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти або технократи ...".

Д. Белл [1, с. 442] обґрунтовує цілий ряд якісних характеристик постіндустріального суспільства, серед яких такі:

— Центральна роль теоретичного знання. Кожне суспільство завжди спиралося на знання, але лише в постіндустріальному суспільстві систематизація результатів теоретичних досліджень стає основою технологічних інновацій.

— Створення нових інтелектуальних технологій — сучасні математичні і економічні методи служать технологічною основою моделювання та інших методів системного аналізу, а також теорії рішень, які дозволяють наводити більш ефективні, оптимальні підходи до технічних і навіть соціальних проблем. Наука досягає свого зрілого стану. Характер нових наукових інститутів має вирішальне значення для можливості вільного здійснення досліджень і отримання знань у майбутньому.

— Зростання класу носіїв знання. Найбільш швидко зростаюча група суспільства — клас технічних спеціалістів і професіоналів.

— Зміни в характері праці. В постіндустріальному суспільстві труд більшості людей зосереджений у системі "людина-людина", тим самим із процесу праці і повсякденної практики виключається природа, а залишаються лише люди, які вчаться взаємодіяти один із одним. В історії людського суспільства — це принципово нова ситуація, що не має аналогів.

— Меритократія. В постіндустріальному суспільстві людина може посісти престижне положення — не стільки за правом наслідування власності, скільки завдяки освіті і кваліфікації.

Важливим внеском у розвиток ідей постіндустріального суспільства, у тому числі, й ролі економіки знань стала концепція Елвіна Тоффлера, що представлена у його роботі "Третя хвиля" [14]. Е. Тоффлер, досліджуючи "хвилі" змін в історичній перспективі, розглядає сучасний період як початок нової індустріальної цивілізації, перехід до якої він позначає як "третя хвиля" змін, що бере свій початок з середини ХХ століття. Одним з найважливіших аспектів цієї трансформації є боротьба за владу. І якщо в епоху першої хвилі основою влади було насильство, за часів другої хвилі — гроші і фінансова могутність, то в епоху третьої хвилі, цією основою є знання [12, с. 5].

Отже, знання розглядаються як головний ресурс постіндустріального суспільства, бо знання є "комбінацією досвіду, цінностей, контекстної інформації, експертних оцінок, яка дає можливість оцінювати новий досвід

та інформацію [19, с. 51]. Таким чином, знання сприяють: а) становленню і розвитку особистості, яка має освітнє знання; б) становленню світу і позачасовому становленню його вищих принципів, розглянутих з погляду конкретного і наявного буття; в) практичному пануванню над світом і його перетворення для людських цілей [13, с. 9].

Фундатор сучасної неокласичної економіки Альфред Маршал, одним із перших визнав роль знання в економічних процесах: "...значною мірою капітал складається із знання та організації... Знання — один із потужних двигунів виробництва...організація допомагає знанню" [13, с. 66]. Йозеф Шумпетер також надавав суттєвого значення ролі знання в економічних процесах. Він наголошував, що поява нових товарів, методів виробництва, ринків, матеріалів та організацій — це результат нових "комбінацій" знання [17, с. 66]. Американський вчений Питер Дракер розглядав знання як основну умову виробництва на сучасному етапі розвитку суспільства, та відмічав що "...знання зараз використовуються для виробництва знання..." [20]. В його розумінні знання означає реальну корисну силу, засіб досягнення соціальних і економічних результатів. Д. Белл відмічав, що в умовах, "...коли знання в своїй систематичній формі залучається до практичної переробки ресурсів (у вигляді винаходу або організаційного удосконалення), можна сказати, що саме знання, а не праця виступає джерелом вартості..." [1].

Таким чином, у дослідженнях зарубіжних та українських вчених простежується тісний зв'язок між економікою знань та становленням постіндустріального суспільства. Вчені підкреслюють, що в сучасному світі одним з головних факторів розвитку економіки знань є освіта, яка являється основним виробником, а також розповсюджувачем знань в усіх сферах життя. Уособлення знань і людського капіталу із домінантними чинниками суспільного розвитку, зумовило посилення впливу освіти на економічні процеси.

У свою чергу економіка знань вимагає наявності й організації розгорнутих систем освіти, що охоплюють усе ширші верстви населення впродовж цілого життя [13, с. 23]. На конференції міністрів освіти країн ЄС у 2003 році у Мілані зазначалось: "...соціальне та економічне зростання в Європі значною мірою залежить від політики у сфері освіти. Порівняно з минулим, ця політика має врахувати новий елемент — технології, які тепер застарівають кожні п'ять років. Тому необхідно вирішити проблему, як заохотити європейських громадян навчатися постійно. Це питання не тільки коштів, але й стану мислення..." [16, с. 18].

З розвитком суспільства та економіки, знання і освіта також зазнають динамічних та суттєвих перетворень. Ці процеси невід'ємні один від одного і взаємопов'язані між собою. Передова система освіти робить можливим технологічний провів в усіх сферах життя суспільства і перехід його на новий економічний, соціальний, політичний та культурний рівень.

Згідно з дослідженнями Світового банку, що дають можливість оцінювати готовність будь-якої країни до переходу на модель розвитку, заснованої на знаннях і, зокрема, програми "Знання для розвитку" [18] за індексом економіки знань та іншими показниками з рівня

Таблиця 2. Індекси знань, економіки знань, інновацій та інші показники для окремих країн¹

№ п/п	Країни	Індекс знань			Індекс економіки знань			Інновації			Освіта			Інституційна якість економіки			Інформаційна інфраструктура			Загальний ранг		
		1995	2000	2012	1995	2000	2012	1995	2000	2012	1995	2000	2012	1995	2000	2012	1995	2000	2012	1995	2000	2012
1	США	9,61	9,35	8,89	5,53	9,28	8,77	9,55	9,55	9,46	9,44	9,34	8,70	9,30	9,07	8,41	9,84	9,47	8,51	1	4	12
2	Данія	9,46	9,38	9,0	5,48	9,32	9,16	9,51	9,32	9,49	9,15	8,89	8,63	9,55	9,15	9,63	9,69	9,63	8,88	2	3	3
3	Норвегія	9,49	9,30	8,99	5,46	9,25	9,11	9,09	9,0	9,41	9,59	9,68	9,43	9,37	9,10	8,47	9,80	9,21	8,53	3	7	5
4	Швеція	9,64	9,23	9,38	5,45	9,65	9,43	9,78	9,72	9,74	9,42	9,67	8,92	8,30	9,42	9,58	9,73	9,79	9,49	4	1	1
5	Нідерланди	9,39	9,36	9,22	5,44	9,34	9,11	9,55	9,53	9,46	9,38	9,03	8,75	9,58	9,27	8,79	9,27	9,53	9,45	5	2	4
6	Великобританія	8,99	8,83	8,61	5,09	8,89	8,76	9,10	9,38	9,12	8,11	8,11	7,27	9,38	9,06	9,20	9,11	9,02	9,45	11	12	14
7	Німеччина	8,88	8,78	8,83	5,91	8,84	8,90	9,20	9,09	9,11	8,52	8,25	8,20	9,03	9,02	9,10	8,92	8,99	9,17	14	15	8
8	Австрія	8,64	8,65	8,98	5,86	8,88	8,88	8,93	8,83	8,92	8,19	7,84	9,71	9,52	9,58	8,56	8,79	9,78	8,32	15	13	9
9	Ірландія	8,73	8,79	8,07	5,79	8,80	8,14	9,18	9,33	9,09	8,50	8,28	7,47	8,96	8,85	8,33	8,51	8,55	7,36	16	11	25
10	Франція	8,74	8,55	8,36	5,67	8,53	8,21	8,95	8,75	8,69	8,40	8,54	8,26	8,45	8,49	7,76	8,86	8,35	8,16	18	21	24
11	Іспанія	8,07	8,25	8,26	5,19	8,43	8,35	8,28	8,29	8,23	8,16	8,68	8,82	8,56	8,67	8,63	7,76	8,06	7,73	23	23	21
12	Італія	8,01	7,96	7,94	5,01	7,48	7,89	8,34	8,21	8,01	7,39	7,07	7,58	8,03	8,05	7,76	8,40	8,57	8,21	26	27	30
13	Греція	7,73	7,46	7,71	5,85	7,60	7,51	7,90	7,83	7,83	7,81	7,21	8,96	8,21	8,03	6,80	7,97	7,51	6,43	29	21	36
14	Мексика	7,67	7,56	8,0	5,77	7,36	8,11	7,15	7,50	7,99	8,13	7,36	8,13	8,07	7,18	8,33	7,73	7,62	7,96	31	33	26
15	Угорщина	7,72	7,81	7,93	5,50	7,31	8,02	7,71	8,03	8,13	7,91	8,7	8,43	6,84	7,81	8,28	7,75	7,25	7,23	33	29	27
16	Польща	7,06	7,20	7,20	6,85	7,23	7,41	6,22	6,86	7,16	7,86	8,11	7,76	6,33	7,04	8,01	7,10	6,92	6,70	39	35	38
17	Болгарія	7,16	6,44	6,61	6,81	5,89	6,80	7,17	5,76	6,94	7,27	7,31	6,25	5,76	4,25	7,35	7,04	6,24	6,66	40	51	45
18	Латвія	6,26	7,64	7,15	6,51	7,20	7,41	4,36	6,31	6,56	7,06	7,72	7,73	7,29	7,67	8,21	7,15	7,09	7,16	45	37	37
19	Україна	6,93	6,51	6,33	5,96	5,65	5,73	6,10	6,35	5,76	8,35	8,47	8,26	3,05	3,08	3,95	6,32	4,71	4,96	53	54	56
20	Білорусь	6,92	6,65	6,62	5,81	4,89	5,59	5,42	5,23	5,79	8,29	7,31	7,37	2,51	1,39	2,50	7,03	5,41	6,79	55	70	59
21	Російська Федерація	6,69	6,53	6,96	5,67	5,28	5,78	5,64	6,18	6,43	7,84	7,30	6,79	2,80	1,54	2,23	6,60	5,60	7,16	56	64	55
22	Туреччина	5,20	5,18	4,81	5,46	5,42	5,76	5,04	5,23	5,83	4,0	4,05	4,11	6,21	6,13	6,19	6,55	6,26	4,50	62	62	69
23	Грузія	6,31	5,19	4,49	5,10	4,87	5,79	5,38	5,48	5,15	7,11	6,12	4,61	1,46	3,10	7,28	6,45	3,88	3,72	70	73	68
24	Молдова	5,58	5,07	5,08	5,07	4,93	4,92	4,43	4,39	4,16	6,77	6,32	5,79	3,51	4,50	4,44	5,55	4,50	5,28	73	69	77
25	Казхстан	5,93	5,10	5,40	4,93	4,58	5,04	4,03	3,92	3,97	7,26	7,30	6,91	1,95	3,03	3,96	6,48	4,17	5,32	79	78	73
26	Узбекистан	6,03	3,98	5,88	4,78	3,25	3,14	4,24	3,97	3,13	7,91	4,96	5,60	1,24	1,06	0,92	5,93	3,0	2,87	84	100	104

¹ Нормалізований показник приймає значення від 0 до 10, де 10 — це максимальне значення і воно відповідає країні із найвищим показником, а 0 — це мінімальне значення, яке відповідає країні із самим нижчим показником.

Джерело: за даними звіту Всесвітнього банку.

освіти, інновацій, інституціонального середовища в 2012 році Україна посіла 56 місце зі 144 країн світу (табл. 2). Методика дозволяє порівнювати окремі показники різних країн. Одним із ключових показників рейтингу є освіта, що показує ступінь досвідченості населення і наявності у нього навичок щодо створення, розповсюдження та використання знань.

Показник інноваційності відображає рівень розвитку національної інноваційної системи, що включає компанії, дослідницькі центри, університети, професійні об'єднання та інші організації, які сприймають і адаптують глобальне знання для місцевих потреб, а також створюють нове знання і засновані на ньому нові технології. Рівень розвитку інформаційної та комунікаційної інфраструктури, яка сприяє ефективному розповсюдженню і переробці інформації висвітлює індекс інформаційних і комунікаційних технологій.

Як свідчать дані таблиці 2, по індексу освіти ($I=8,26$) Україна займає досить високе місце. У Швеції, яка зайняла у загальному рейтингу перше місце, індекс освіти становить 8,92. У Данії (загальне третє місце) індекс освіти — 8,63; у США при загальному 12-му місці — індекс освіти 8,70. Таким чином, індекс освіти в Україні знаходиться на рівні високорозвинених індустріальних держав.

Однак на фоні високого індексу освіти Україна має значно нижчий індекс знань (6,33) і ще нижчий індекс економіки знань — 5,73. Це може означати, що просто освіта без реального втілення в інноваційні процеси не може реально впливати на розвиток економіки держави. Одна із причин такого стану полягає у відсутності сприятливого інституціонального режиму економіки та обмеженій інформаційній інфраструктурі, що здатна пропагувати не тільки цінність знання, а й, що особливо важливо, сфери їх практичного застосування. Таку залежність яскраво підтверджує значення індексу інституціонального режиму економіки України, який у 2012 році становив всього 3,95. Цей індекс свідчить про умови, в яких розвиваються економіка і суспільство в цілому, його економічна та правова середа, розвиток бізнесу та приватної ініціативи, здатність суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючого і створення нового знання.

У Швеції, яка зайняла у загальному рейтингу перше місце, такий індекс становить 9,58. У Данії (загальне третє місце) — 9,63; у США — 8,71.

Слід звернути увагу, що індекс інституціонального режиму економіки України у 1995 році оцінювався на рівні 3,05; у 2000 році — 3,08; у 2012 році — 3,95. Таким чином, протягом всього періоду трансформації національної економіки такий важливий чинник як інституціональне середовище для розбудови економіки знань практично не сформований. Приміром, у Казахстані такий індекс за відповідні роки становив 1,95; 3,03; 3,96, у Грузії відповідно — 1,46; 3,10; 7,28.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

У світі розвиток економіки знань є основою за безпечення високого, стійкого та якісного економічного зростання, а базовим елементом такої економіки є наука й освіта. Але для того, щоб освіта могла

реально впливати на економіку, необхідно сформувати сприятливе інституціональне середовище. Економіка знань створює базову основу для формування постіндустріального суспільства. Проте на даний час Україна серед інших країн по індексах знань, економіки знань, інновацій, інформаційної структури, інституціонального режиму економіки, що має пряме відношення до поступового формування постіндустріального суспільства, займає досить низькі місця, неадекватні рівню отримуваної освіти. Для кардинальної зміни ситуації необхідно на державному рівні розробити заходи в частині активізації інноваційної діяльності, розширити сферу та змістовне наповнення інформаційної інфраструктури, а також створити умови для ґрунтовної зміни інституціонального режиму економіки. Це особливо важливо, оскільки такий режим свідчить про умови, в яких розвиваються економіка і суспільство в цілому, його економічна та правова середа, розвиток бізнесу та приватної ініціативи, здатність суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючого і створення нового знання.

Тому рівень освіти без створення сприятливого інституціонального середовища для впровадження отриманих знань у практичну діяльність та роботу провідних галузей, невзможі самостійно визначати перспективи економіки знань та напрямів розбудови постіндустріального суспільства.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл / перевод с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. — М.: АКАДЕМІА, 1999. — 956 с.
2. Гапоненко А.Л. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А.Л. Гапоненко, Т.М. Орлова. — М.: Эксмо, 2008. — 400 с.
3. Геєц В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєц, В.П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
4. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні: монографія / [Балакірева О.М., Головенько В.А., Дмитрук Д.А. та ін.]; за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2011. — 592 с.
5. Згуровський М. Дослідницькі університети: шанс для Європи / М. Згуровський // Дзеркало тижня. — 2006. — № 39 (618) (14 — 20 жовтня).
6. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособие для студентов вузов. / Иноземцев В.Л. — М.: Логос, 2000. — 304 с.
7. Теин Ли. Поиски направлений реформы и политики открытости. — М.: Из-во документации общественных наук, 2003. — Т. 2.
8. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. — 316 с.
9. Макаров В.Л. Экономика знания: уроки для России / В.Л. Макаров // Вестник российской академии наук. — Т. 73. — 2003. — № 5. — С. 450—462.

10. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп; пер. с англ. И.И. Дюмунна и др. / вступ. статья Г.В. Полуниной, ред. Е.И. Розенталь. — М.: Прогресс, 1966. — 402 с.

11. Перший всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти // Авт. кол. Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін.; Наук. ред.: акад. Кураса І.Ф., акад. Пирожкова С.І.; Державний комітет статистики України; Інститут демографії та соц. досліджень НАН України. — К., ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 558 с.

12. Старовойт О.В. Економіка знань у стратегії інноваційного розвитку освіти: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец 09.00.10 "Філософія освіти" / Старовойт Олена Василівна — Київ, 2010. — 18 с.

13. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / Т. 1: Економіка знань — модернізаційний проект України / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл. -кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — 544 с.

14. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер; [пер. с англ. / науч. ред., авт. предисл. П.С. Гуревич]. — М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. — 784 с.

15. Управление знаниями в корпорациях: Учебное пособие / [Мильнер Б.З., Румянцева З.П., Смирнова В.Т., Блиникова А.В.] / Под ред. Б.З.Мильнера. — М.: Дело. — 2006. — 304 с.

16. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: "Основа", 2006. — 592 с.

17. Федулова Л.І. Економіка знань: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Любов Іванівна Федулова; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — К., 2009. — 600 с.

18. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы: Доклад Всемирного банка / пер. с англ. — М.: Весь мир, 2003. — 232 с.

19. Экономика, основанная на знаниях: учебное пособие / Под общ. ред. А.Л. Гапоненко. — М., 2006. — 352 с.

20. Drucker P.F. Post-Capitalist Society. Harper Business, New York, 1993. — P. 232.

21. Drucker Peter. The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society, — New York: Harper & Row. — 1969. — P. 394.

References:

1. Bell, D. (1999), Grjadushee postindustrial'noe obshchestvo. Opyt social'nogo prognozirovaniya [Future post-industrial society. Experience in social prediction], AKADEMIA, Moscow, Russia.

2. Gaponenko, A.L. (2008), Upravlenie znanijami. Kak prevratit' znanija v kapital [Management of knowledge. How to turn knowledge into capital], Jeksmo, Moscow, Russia.

3. Heiets, V.M. (2006), Innovatsijni perspektyvy Ukrainy [Innovative perspectives of Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine.

4. Balakirieva, O.M. (2011), Determinanty sotsial'no-ekonomichnoi nerivnosti v suchasnij Ukraini [Determinants

of social and economic inequality in modern Ukraine] NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

5. Zghurovs'kyj, M. (2006), "Research institutes: an opportunity for Europe", Dzerkalo tyzhnia, vol. 39.

6. Inozemcev, V.L. (2000), Sovremennoe postindustrial'noe obshchestvo: priroda, protivorechija, perspektivy [Modern postindustrial society: nature, contradictions, prospects], Logos, Moscow, Russia.

7. Li Tein. (2003), Poiski napravlenij reformy i politiki otkrytosti [The search for areas of reform and openness policy], Iz-vo dokumentacii obshhestvennyh nauk, Moscow, Russia.

8. Libanova, E.M. (2008), Liuds'kyj rozvytok v Ukraini: innovatsijnyj vymir [Human Development in Ukraine: an innovative dimension], In-t demografii ta sotsial'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

9. Makarov, V.L. (2003), "Knowledge economy: Lessons for Russia" Vestnik rossijskoj akademii nauk, vol. 5, pp. 450—462.

10. Mahlup, F. (1966), Proizvodstvo i rasprostranenie znanij v SshA [Production and dissemination of knowledge in the USA], Progress, Moscow, Russia.

11. Vlasenko, N.S. Libanova, E.M. and Osaulenko O.H. (2004), Pershyj vseukrains'kyj perepys naselennia: istorychni, metodolohichni, sotsial'ni, ekonomichni, etnichni aspekty [The first allukrainian population census: historical, methodological, social, economic, ethnic aspects], IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

12. Starovojt, O.V. (2010), "Knowledge economy in the strategy of innovative development of education", Doctor of Philosophy Thesis, Kyiv, Ukraine.

13. Hejts', V.M. Semynozhenko, V.P. and Kvasniuk, B.Ye. (2007), Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy [Strategic Challenges of the XXI century society and economy in Ukraine], Feniks, Kyiv, Ukraine.

14. Toffler, Je. (1999), Tret'ja volna [The third wave], ООО "Firma "Izdatel'stvo AST", Moscow, Russia.

15. Mil'ner, B.Z. Rumjanceva, Z.P. Sмирнова, V.T. and Blinnikova, A.V. (2006), Upravlenie znanijami v korporacijah [Knowledge management in corporations], Delo, Moscow, Russia.

16. Hejts', V.M. (2006), Ukraina u vymiri ekonomiky znan' [Ukraine in the measurement of the knowledge economy], "Osnova", Kyiv, Ukraine.

17. Fedulova, L.I. (2009), Ekonomika znan' [Knowledge economy], In-t ekon. ta prohnozuv, NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

18. World Bank (2003), Formirovanie obshchestva, osnovannogo na znanijah. Novye zadachi vysshej shkoly: Doklad Vsemirnogo banka [Formation of a society based on knowledge. New challenges Graduate School: The World Bank report], Ves' mir, Moscow, Russia.

19. Gaponenko, A.L. (2006), Jekonomika, osnovannaja na znanijah [Economy based on knowledge], Moscow, Russia.

20. Drucker, P.F. (1993), Post-Capitalist Society. Harper Business, New York.

21. Drucker, Peter (1969), The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society, - New York : Harper & Row.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2014 р.